J. Ras

In memoriam Professor C.C. Berg, 18-12-1900 tot 25-6-1990

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 147 (1991), no: 1, Leiden, 1-11

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

J. J. RAS

IN MEMORIAM PROFESSOR DR. C.C. BERG

18-12-1900 tot 25-6-1990

Cornelis Christiaan Berg werd geboren in Rotterdam-West op 18 december 1900. Van april 1907 tot september 1912 bezocht hij de lagere school, die hij in vijf en een half jaar doorliep. Vanaf zijn negende jaar zong hij mee in het parochiale jongenskoor en viel daar op door zijn muzikaliteit. De geestelijke die het koor leidde stelde voor om hem wat Latijn te leren, zodat hij de teksten die hij zong ook zou begrijpen. Zo leerde de jonge Berg in korte tijd de beginselen van het Latijn. Het succes van deze onderneming deed de gedachte rijzen dat hij wellicht naar het seminarie gezonden zou kunnen worden.

Liefde voor de muziek zou Berg zijn gehele verdere leven behouden. Hij zong goed en graag, Gregoriaans zowel als Schubert, en speelde in zijn jonge jaren ook fluit. Muziek werd in de huize Berg een hooggewaardeerde kunst. Mevrouw Berg was een begaafd pianiste. Zij zou er later, gedurende de barre periode van de Pacific-oorlog, haar gezin mee trachten te behouden voor ontreddering. Bij de uitvaartsplechtigheid van Mevrouw Berg zou Berg zelf later, op 77-jarige leeftijd, solo de Gregoriaanse misgezangen zingen.

Hoewel Berg de verplichte leerstof van de lagere school snel verwerkte, mocht hij in verband met de leerplicht die school niet verlaten maar moest twee 'verlengde schooljaren' volgen. In de avonduren kreeg hij van het schoolhoofd zeer grondig les in Frans, Duits en Engels. Toen hij in 1914 de lagere school met zijn extra leerjaren eenmaal doorlopen had werd Berg naar het gymnasium te Schiedam gezonden. Dit vergde echter een zwaarder financieel offer dan het gezin kon opbrengen. Om hieraan tegemoet te komen werd een klein fonds gevormd, waarvan een oom de voornaamste contribuant was, maar waarin ook school en kerk bijdroegen. Met het oog op deze wankelende pecuniaire situatie maakte Berg haast met de studie. Dankzij de talenkennis die hij bij zijn inschrijving als leerling had meegebracht kon hij het derde leerjaar van het gymnasium overslaan. De pressie waaronder Berg studeerde weerhield hem er overigens niet van om de lessen Hebreeuws te volgen die op facultatieve basis werden aangeboden. Het Hebreeuws dat hij in deze periode leerde zou hem later goed van pas komen op de colleges Arabisch van Professor Snouck Hurgronje.

† *Professor Dr. C. C. Berg*

In de eindexamenklas werd Berg bij de rector geroepen, die hem erop wees dat er door het Departement van Koloniën een beurs beschikbaar was gesteld voor de studie Indonesische taal- en letterkunde. Hij raadde hem aan te solliciteren. Op 2 juli 1919 slaagde Berg voor het eindexamen gymnasium en niet lang daarna kwam er bericht dat hij in aanmerking kwam voor de studiebeurs. Op 23 september van datzelfde jaar liet hij zich te Leiden inschrijven als student. Hij studeerde als spoorstudent en reisde dagelijks op en neer van Rotterdam naar Leiden. Twee maal nam hij zijn intrek in een studentenkamer in Leiden, maar beide keren was hij gedwongen terug te keren naar huis omdat hij het wonen te Leiden wegens het geringe bedrag van de beurs financieel niet kon volhouden. Dankzij de omstandigheid dat hij met deze beurs van het Departement van Koloniën studeerde kreeg hij echter vrijstelling van militaire dienst.

Op 2 juni 1922 legde Berg het candidaatsexamen af, dat overeenkomstig het toenmalig Academisch Statuut het Arabisch met de instellingen van de Islam, het Sanskrit met de cultuurgeschiedenis van India en de fysieke geografie van de Oost-Indische Archipel omvatte. Drie jaar later, op 23 mei 1925, volgde het doctoraal examen, met als hoofdvak Javaans en als bijvakken Vergelijkende Taalkunde van Austronesië en Oude Geschiedenis en Archeologie. Op 30 mei 1925 werd dit examen in tweede zitting afgerond en slaagde Berg met het *judicium cum laude*. Op 20 augustus van datzelfde jaar trad hij in het huwelijk met Alida Apolonia van Ulden. Twee jaar later, binnen de door het Departement gestelde norm van 2 jaar, promoveerde hij op 8 juli 1927, eveneens *cum laude*, op het proefschrift 'De Middeljawaansche historische traditie'. Aan deze promotie is een merkwaardig feit verbonden. Als eerste bedankt de promovendus in zijn proefschrift zijn leermeester Snouck Hurgronje, de befaamde Arabist en Islamkenner. Daarna noemt en bedankt hij in één adem zijn promotor, de Javanicus G.A.J. Hazeu, en de historicus N.J. Krom, die voor hem 'een tweede, zij het niet officiële, promotor' geweest was. In het promotieboek bijgehouden door de pedel van de Universiteit wordt echter N.J. Krom vermeld als promotor.

Na de promotie, eind 1927, vertrok het echtpaar naar Indonesië. Daar werd Berg aangesteld als leraar Javaanse taal- en letterkunde aan de Algemene Middelbare School (de zogenaamde AMS) te Solo, later verplaatst naar Jogya. Dankzij deze aanstelling kon Berg zich blijven wijden aan de studie van het Middel-Javaans en de oude geschiedenis. Hij vervaardigde een tekstuitgave met vertaling en aantekeningen van de Kidung Sunda, een tekst die hij bij het werk aan zijn dissertatie al grondig had bestudeerd. Ten behoeve van zijn onderwijs gaf hij een jaar later, in 1928, de Kidung Sundâyana uit, tezamen met een inleiding tot de studie van het Oud-Javaans.

Eind 1928 ondernam hij een studiereis naar Bali en de Filipijnen, terwijl Mevr. Berg met de kinderen intussen naar Nederland ging in verband met de aanstaande hoogleraarsbenoeming van haar man.

Op 20 februari 1929 aanvaardde Berg het hoogleraarschap in de Javaansche taal- en letterkunde met het uitspreken van de oratie 'Hoofdlijnen der Javaansche literatuurgeschiedenis'.

Na aanvankelijk een pand op de Rijsburgerweg bewoond te hebben, betrok het gezin Berg eind oktober 1934 het bekende grote huis op het Gerecht 8, waar men zou blijven wonen tot 1965. Nu volgden enige jaren gevuld met intensieve wetenschappelijke activiteit:

- 1929 tekstuitgave van de Kidung Pamañcangah;
- 1930 tekstuitgave van de Kidung Rangga Lawé;
vertaling van de Nieuwjavaanse Serat Pranacitra;
- 1931 tekstuitgave van de Kidung Harsha Wijaya;
- 1932 tekstuitgave van de Babad Bla-Batuh.

Wij kunnen deze productiviteit slechts op de juiste waarde schatten wanneer wij bedenken dat Berg in deze zelfde periode een grote onderwijstaak had te vervullen. Ten behoeve van de Indologen (candidaat Indisch-ambtenaren) en Indisch-juristen verzorgde hij de colleges modern Javaans, terwijl hij voor hen die later als gespecialiseerd taalambtenaar in dienst zouden treden van Gouvernement dan wel Zending of Missie bovendien colleges Middel- en Oud-Javaans gaf. Maar dit was niet alles. Bij zijn overkomst naar Nederland in 1929 had Berg op eigen kosten de 17-jarige J. Soegiarto meegenomen. Deze woonde aanvankelijk als gezinslid bij de familie Berg. Berg onderwees hem in het lezen en transcriberen van Javaanse en Balische handschriften. Aanvankelijk geheel op Bergs kosten, later op basis van een ambtelijke aanstelling als assistent toegevoegd aan de hoogleraar Javaans, transcribeerde Soegiarto onder Bergs leiding het zeer omvangrijke corpus 50.004 in de L.U.B. (LOR 7217-7228 en LOR 10.395-10.791), de zogenaamde 'Soegiarto copies'.

Naast dit alles nam hij in de perioden 1930-1934 en 1935-1938 als bestuurslid deel aan de leiding van het KITLV, dat toen nog in Den Haag gevestigd was, en begeleidde hij promotieonderzoek, zoals:

- 1935 promotie P. Zoetmulder: Pantheïsme en Monisme in de Javaansche soeloek-litteratuur;
- 1936 promotie J.L. Swellengrebel: Korawâçrama;
- promotie E.J. van den Berg: De val van Sora;
- 1938 promotie Priyono: Sri Tanjung.

In 1937 gaf hij blijk van zijn taalkundige belangstelling met de publicatie van een uitvoerige taalkundige studie: *Bijdrage tot de kennis der Javaansche werkwoordsvormen*, een boek dat zijn studenten, die het voor het tentamen Javaans moesten bestuderen, nachtmerries bezorgde en zijn leerling E.M. Uhlenbeck een drukke repetitorspraktijk opleverde.

Intussen was Berg zich ook gaan bezighouden met studie van de Babad Tanah Jawi. Uitgangspunt vormde het door Soegiarto vervaardigde transcript BCB 30-34 van het 18-delige afschrift van het Surakartase kratonhandschrift van 1836. Centraal in deze studie stond het instituut van het Javaanse koningschap en de functie van de hofdichter als beoefenaar van

literaire magie die tot taak had de versterking van 's konings magische kracht te garanderen. Een vroeg produkt van deze studie was het veel geciteerde hoofdstuk 'Javaansche Geschiedschrijving' in deel 2 van F.W. Stapels *Geschiedenis van Nederlandsch Indië*. Daarnaast had hij bemoeienis met het tijdschrift *De Gemeenschap* en was er sprake van dat hij door de R.K. Staatspartij candidaat zou worden gesteld voor een kamerlidmaatschap. Dit ging echter niet door en Bergs leven nam een geheel andere wending.

Op 1 augustus 1938 kreeg hij verlof 'wegens een studiereis naar Nederlandsch Oost-Indië'. Hij vertrok met zijn gezin naar Indonesië. Met G.W.J. Drewes, hoogleraar aan de Rechtshogeschool te Batavia (Jakarta), was hij overeengekomen om voor de duur van 2 jaar van standplaats te wisselen, e.e.a. uiteraard met goedvinden van de besturen van de Leidse Universiteit en de Rechtshogeschool. Bergs doel hierbij was om een groot dialectonderzoek voor het Javaans op touw te zetten. Voor dit doel was er bij Philips in Eindhoven een per auto vervoerbaar apparaat gebouwd voor het maken van geluidsopnamen op glazen grammofoonplaten. In de collegevrije perioden trok Berg tezamen met een Javaanse assistent er per auto op uit naar alle uithoeken van het Javaanse taalgebied om geluidsopnamen te maken. Een zeer grote collectie dialectmateriaal werd zodoende opgebouwd. Helaas werd bij de Japanse bezetting het gebouw van de Rechtshogeschool op het Koningsplein (Medan Merdeka Barat) gevorderd en ingericht tot hoofdkwartier van de Kenpeitai, de Japanse militaire en politieke politie. Naar Berg later vernam, hadden de Japanners zich ermee geamuseerd wedstrijden te houden wie zo'n glazen grammofoonplaat het verst over de stenen vloer van de galerij kon laten rollen. Op deze wijze is het gehele kostbare corpus dialectmateriaal moedwillig vernietigd. Ook van de transcripten, voor zover reeds gemaakt, is na de oorlog slechts een gering deel teruggevonden door E.M. Uhlenbeck. Het taalkundig onderzoek, speciaal doel van Bergs komst naar Indonesië, is aldus door toedoen van de Japanners volkomen mislukt.

Na 8 maart 1942 werd Berg, die lid was geweest van de Stadswacht maar geen echte militair, tezamen met vele anderen geïnterneerd. Aanvankelijk werd hij gevangengezet in de Glodok-gevangenis in de Bataviase benedenstad. Mevrouw Berg bleef met haar zeven kinderen en een kinderjuffrouw achter in het grote huurhuis op de Bukit Tanah Abang dat het gezin tot dan toe bewoond had. Kort na 8 maart verhuisde zij echter naar het eigen huis op de Wilhelminalaan, dat leeg stond en waar zij zich veiliger voelde voor beroving en inbraak. Berg zelf werd in deze periode met zijn medegevangenen van Glodok overgebracht naar de Struyswijk-gevangenis in Jatinegara. Met haar oudste dochter staande langs de route die de colonne gevangenen volgde, moest Mevrouw Berg aanzien hoe haar man werd weggevoerd. Niet lang daarna stopte er op een morgen een truck met

Japanse militairen voor het huis. De bevelvoerende officier gaf te verstaan dat het huis gevorderd werd en dat de familie Berg het op staande voet moest verlaten met achterlating van de inventaris. Bij wijze van gunst werd Mevrouw Berg met haar kinderen toegestaan haar intrek te nemen in een leegstaand huis op de Telok-Betongweg waar de Japanners geen prijs op stelden. Toen zij te horen kreeg dat zij haar vleugel moest achterlaten, zette Mevrouw Berg zich in een spontane protestreactie achter het instrument en speelde een van haar geliefde études van Chopin. De Japanner was ontroerd en stond haar toe de vleugel mee te nemen naar de Telok-Betongweg. Tot haar schrik kwam op de avond van de volgende dag de Japanse officier die haar huis gevorderd had op bezoek. Hij had echter geen kwaad in de zin maar vroeg haar slechts om voor hem wat pianomuziek te spelen zoals zij de dag tevoren had gedaan. Dit herhaalde hij in de volgende weken nog een aantal malen en bracht dan snoepjes mee voor de kinderen. In november van datzelfde jaar moest Mevrouw Berg met het gezin verhuizen naar een z.g. 'beschermd wijk' en kwam zodoende terecht in het Cideng-kamp. Daar bleef zij met haar kinderen tot het einde van de oorlog. Tot april 1944 slaagde zij erin het gezin te voeden van de twee maanden salaris die Berg, evenals alle andere overheidsdienaren, bij wijze van voorschot had ontvangen bij de Nederlandse capitulatie. Daarna kreeg men voedsel uit de gaarkeuken van het kamp. In september 1944 werd Robert, de oudste zoon, afgevoerd naar een z.g. 'jongenskamp' aan de rand van de stad. Vandaar werd hij later overgebracht naar een kamp in Bandung.

Berg zelf is een aantal malen overgebracht naar een andere interneringsplaats. Eerst naar Bandung, daarna naar het '10e bataljon' in Batavia. Hier werd hij bijna ingedeeld bij het beruchte transport met bestemming Pakan Baru dat door een torpedo-aanval van geallieerde schepen verongelukte. Uhlenbeck, die tezamen met Berg was opgesloten, had het ongeluk wel bij dit 'dodentransport' te worden ingedeeld, doch behoorde wonder boven wonder tot de weinige overlevenden. Berg zelf werd na verloop van tijd teruggezonden naar Bandung. Het regime in de verschillende kampen was niet altijd even streng. Met meegesmokkelde boeken zagen de bewoners kans enige intellectuele activiteit gaande te houden en zelfs cursussen en lezingen te organiseren. Het was in deze tijd dat Berg Japans en Russisch leerde en zich verdiepte in de algemene taalwetenschap. Het kampleven bood ongeëvenaarde mogelijkheden tot wetenschappelijke discussies met niet-vakgenoten, die veel nieuwe inzichten opleverden. Aan het eind van de kampperiode keerde Berg dan ook als een intellectueel herboren mens naar huis terug, zij het met voeten die opgezwollen waren door honger-oedeem.

Op 17 augustus 1945 kwam de Japanse capitulatie. Berg verliet terstond het kamp en begaf zich naar het jongenskamp te Bandung om zijn oudste zoon op te halen. Zij reden met de trein tot Jatinegara en stapten daar uit

met het oog op de ongeregelde heden in de stad waarvan zij hadden vernomen. Lopend bereikten zij het vrouwenkamp te Cideng, waar zij Mevrouw Berg met haar dochters en jongste zoon gezond en wel, zij het zwaar ondervoed, aantroffen. Daar bleven zij tot eind augustus. Toen begaf Berg zich naar het huis in de Wilhelminalaan dat Mevrouw Berg met de kinderen had moeten verlaten. Dit werd nu bewoond door Japanners. Met beroep op de Japanse capitulatie eiste Berg terstond zijn huis op en sprak met de daar aanwezige bedienden af dat zij mochten blijven werken, mits zij hem terstond zouden waarschuwen zodra de Japanse bewoners vertrokken. Daar hij zijn oude functie aan de Rechtshogeschool in de chaotische toestand na de Japanse capitulatie nog niet kon hervatten, ging Berg werken bij het Rode Kruis. Het magere inkomen dat hij hier verwierf vulde hij aan met betaling in natura die hij verkreeg door voor de Engelse bezettingsautoriteiten Indonesische couranten te vertalen. Tezamen met Hooykaas spande hij zich in om een Nooduniversiteit op te richten, die gevestigd werd in een door de Japanners achtergelaten bibliotheek aan de Postweg.

In februari 1946 vertrok Berg per vliegtuig voor een kort bezoek aan Nederland. Dit was mogelijk doordat hij, hoewel slechts lid van de Stads-wacht, met de rang van overste nominaal was opgenomen in het Nederlandse militaire potentieel. In Leiden slaagde hij erin om afspraken te maken met betrekking tot zijn functie aan de Leidse universiteit en zijn woning aan het Gerecht. Professor Drewes, die sedert de bevrijding van Nederland in mei 1945 de colleges Maleis en Javaans weer op gang had gebracht ten behoeve van de grote groep adspirant Indologen die zich hadden aangemeld, werd als opvolger van Professor Van Ronkel benoemd op de leerstoel Maleis. In juli repatrieerde het gezin Berg. Op 1 augustus 1946 vatte Berg zijn hoogleraarsambt aan de Leidse Universiteit weer op en nam het onderwijs in het Javaans weer voor zijn rekening. Zo eindigde deze voor 2 jaar geplande ruil van posten. Berg verloor door de Japanse bezetting de resultaten van al zijn wetenschappelijk onderzoek. Drewes verloor zijn bibliotheek en inboedel, die achtergebleven waren in het gebouw van de Rechtshogeschool en in het huis in de Wilhelminalaan toen deze door de Japanners gevorderd werden.

Een nieuwe periode van grote activiteit brak aan, ditmaal ook op bestuurlijk gebied. In 1947 werd Berg uitgenodigd om opnieuw zitting te nemen in het bestuur van het KITLV en van 1952 tot 1956 deed hij dit in de functie van ondervoorzitter. Na gedurende twee jaar de functie van Secretaris van de Senaat te hebben vervuld, aanvaardde Berg op 20 september 1948 het rectoraat van de Leidse Universiteit. Dit betekende dat hij gedurende de eerste drie jaar na zijn terugkeer in Nederland belast was met een zware bestuurstaak, waaraan naast de ambtelijke ook veel sociale verplichtingen waren verbonden. Dit had echter niet tot gevolg dat Berg geen tijd meer vond voor wetenschapsbeoefening. In zijn dies-rede, getiteld 'Poëzie der

herschepende wetenschap', uitgesproken op 8 februari 1949 als Rector-Magnificus, legde hij een aantal zeer originele beschouwingen over taal-evolutie aan zijn gehoor voor. In 1947 werd hij benoemd tot lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen en na zijn rectoraat vertegenwoordigde hij de Akademie gedurende meer dan 20 jaren in de Union Académique Internationale. Daarnaast vond hij tijd voor bijdragen aan Unesco-werk en aan de grote Encyclopedie van de Islam.

Op 12 april 1949 promoveerde Bergs leerling E.M. Uhlenbeck cum laude op een proefschrift getiteld 'De structuur van het Javaanse morpheem', resultaat van een baanbrekend onderzoek dat het begin markeerde van de openlegging van het Javaans voor de moderne taalwetenschap, die in de hierop volgende jaren met grote voortvarendheid door Uhlenbeck ter hand zou worden genomen. De promotor Berg had reeds in de Japanse interneringsperiode, toen veel linguïstisch denkwerk werd verricht, aan de wieg gestaan van Uhlenbecks belangrijke onderzoek. Later zou hij hem verwelkomen op de leerstoel Javaans.

Een grote verandering bracht de wijziging van Bergs onderwijsopdracht die datzelfde jaar plaatshad. Op 13 december 1949 werd deze veranderd in Austronesische linguïstiek. De instelling van deze nieuwe leerstoel hing samen met de veranderde politieke situatie in Indonesië. De overdracht van de soevereiniteit aan de Republiek Indonesia Serikat maakte dat een minder Java-centrische en meer algemeen linguïstische oriëntatie van de Indonesische studiën in Leiden voor de hand lag. De steeds groeiende linguïstische belangstelling die Berg getoond had sedert het midden van de dertiger jaren en die geleid had tot zijn 8-jarig verblijf in Indonesië, maakte hem tot de meest logische bezetter van de nieuwe leerstoel. Het besluit deze nieuwe leeropdracht te aanvaarden betekende echter niet dat Bergs wetenschappelijke belangstelling voor de Javaanse geschiedschrijving verminderde. Deze was minstens even groot en blijvend als die voor de linguïstiek. Beide hadden deel uitgemaakt van het vakkenpakket van zijn doctoraalstudie en beide beoefende hij met veel enthousiasme. Het is dan ook niet te verwonderen dat hij zich ook na zijn nieuwe benoeming bleef verdiepen in de Javaanse cultuurhistorie. Toch is Berg als promotor opgetreden bij twee typisch Oost-Indonesische dissertaties, namelijk die van J.C. Anceaux en die van J. Noorduyn. Anceaux promoveerde op 9 juli 1952 op een taalbeschrijving verricht met behulp van autochthone informanten, getiteld 'The Wolio language, outline of a grammatical description and texts'. Noorduyn promoveerde op 16 maart 1955 op een tekstuitgave met vertaling en commentaar van een Buginese historische tekst, getiteld 'Een achttiende-eeuwse kroniek van Wadjo'.

De ontwikkelingen in Indonesië na 1949 maakten dat het aantal studenten voor de Indonesische vakken sterk terugliep. De laatste Indologen studeerden af in het begin van de vijftiger jaren. Teneinde het koloniale karakter

aan hun studie te ontnemen specialiseerden de meesten hunner zich in de Culturele Antropologie en de Sociologie van de Niet-Westerse volken. Doordat de Austronesische linguïstiek weinig carrière-mogelijkheden bood waren er voor dit vak weinig studenten.

Het wegvallen van de vroeger zo zware onderwijs- en bestuurstaken had tot gevolg dat Berg nu veel meer tijd beschikbaar kreeg voor studie en reflectie. Als gevolg hiervan kan men zeggen dat de periode na 1950 in veel opzichten de vruchtbaarste is geweest van Bergs loopbaan. Op 23 april 1951 aanvaardde hij naast zijn ordinariaat te Leiden het ambt van bijzonder hoogleraar in de geschiedenis en de ontwikkeling der Bahasa Indonesia verbonden aan het Koninklijk Instituut voor de Tropen met een rede getiteld 'De problematiek van het Bahasa-Indonesia-experiment', uitgesproken in de aula der Universiteit van Amsterdam.

Een logisch uitvloeisel van Bergs nieuwe onderwijsopdracht vormde zijn bemoeienis met de oprichting van het Institute of Social Studies te Den Haag. Deze ving aan met zijn lidmaatschap van de 'subcommissie inzake een internationaal academisch instituut', die in 1950 het z.g. 'Basisrapport' uitbracht aan de eerder dat jaar bij beschikking van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ingestelde 'Commissie De Vries-Woerdeman'. Deze commissie had tot taak de Minister te adviseren omtrent de bijdrage die het Nederlands hoger onderwijs zou kunnen leveren aan de ontwikkeling van de Republiek Indonesia Serikat en aan de uitvoering van het door de Verenigde Naties aanvaarde hulpprogramma ten behoeve van ontwikkelingslanden. Het door de Subcommissie uitgebrachte Basisrapport, aan de totstandkoming waarvan Berg een belangrijke bijdrage leverde, vormde in 1952 de grondslag voor de opzet en oprichting van aan het ISS te geven onderwijs. In dit onderwijs nam Berg een werkzaam aandeel als docent voor het vak 'Social Linguistics'. Ook nam hij in 1953, tijdens de afwezigheid van de directeur Prof. S. Hofstra, het directoraat waar en stond in datzelfde jaar de rector Prof. J.J.L. Duyvendak terzijde als pro-rector.

Bergs historische belangstelling ging primair uit naar twee onderwerpen, te weten de geschiedschrijving met betrekking tot het rijk Majapahit en die van het rijk Mataram. In een serie grote artikelen gepubliceerd in het tijdschrift 'Indonesië', waarin de positie en functie van de mythe in de Javaanse geschiedschrijving centraal stonden, maakte Berg zich los van de opvattingen van zijn leermeester N.J. Krom. Hij ontkennde de historiciteit van de feiten vermeld in Kroms voornaamste geschiedbronnen, de Nāgarakertāgama en de Pararaton, en betoogde dat mythische voorstellingen omtrent het verleden gerangschikt in quasi-chronologische volgorde hier tot een pseudo-geschiedschrijving hadden geleid die nog slechts in verwijderd verband stond met de historische werkelijkheid. Daar op deze wijze mededelingen van Javaanse hofschrijvers omtrent eigentijdse historische feiten geacht worden op fictie te berusten, wordt het gehele geschiedbeeld zoals Krom dit in zijn gezaghebbende *Hindoe-Javaanse*

geschiedenis schetst ondergraven, te meer omdat Berg ook de historiciteit van zekere in inscripties vermelde data ter discussie stelt. Het is dan ook niet te verwonderen dat Bergs eerste grote publicatie over deze materie, *Herkomst, vorm en functie der Middelljavaanse rijksdelings-theorie* van 1953, waarin de traditie omtrent de door koning Erlangga (1017-1049) bevolen verdeling van zijn rijk onder zijn beide zonen en de echo's hiervan in de latere historische bronnen centraal staan, op veel tegenstand stuitte van vakgenoten. Toegegeven moet worden dat Berg het zijn lezers niet gemakkelijk maakt. Lectuur van dit boek vereist grondige kennis van een corpus overleveringen waarmee niet ieder even vertrouwd is.

In 1955 begon Berg met een serie publicaties over de geschiedschrijving van het rijk Mataram, dat zijn bloeitijd had in de eerste helft der 17e eeuw onder de bekende Sultan Agung. Hier vond hij de historicus H.J. de Graaf tegenover zich, hetgeen leidde tot een weliswaar vaak scherpe, maar toch uiterst boeiende dialoog. Bergs fenomenale kennis van het Javaanse tekst-materiaal kwam hier volledig tot zijn recht tegenover de perfecte beheersing van het relevante Nederlandse archiefmateriaal en de Portugese bronnen door De Graaf. Ook deze artikelen werden gepubliceerd in het tijdschrift *Indonesië*.

Een terugkeer tot de geschiedenis van Majapahit gaf *Het rijk van de vijfvoudige Buddha* te zien, dat in 1962 gepubliceerd werd. Berg hanteert hier systematisch het begrip 'kadertheorie'. Hij bedoelt hiermee het complex van inzichten dat men via kennisname van andere teksten behorend tot de betrokken literatuur tot zijn beschikking moet hebben als middel om tot een wetenschappelijk aanvaardbare reconstructie te komen van het mythencomplex gangbaar in het milieu waarin een bepaald geschrift tot stand is gekomen. Het is duidelijk dat Berg met dit concept bedoelt wat wij tegenwoordig verstaan onder intertextualiteit, een geaccepteerd begrip in de literatuurwetenschap. Vanuit dit concept toetst Berg het mythencomplex vertegenwoordigd door het Oud-Javaanse dichtwerk *Nāgarakertāgama*, anders genoemd *Deçawarnana* ('Beschrijving van het land'). Hij komt hierbij o.a. tot de conclusie dat de vijf voornaamste koningen van Singhasari en Majapahit tezamen op te vatten zijn als aardse manifestaties van de 'pañcatathāgata', d.w.z. de vijfvoudige Buddha uit de theologie van het late Mahāyāna Buddhisme. De stichter van Majapahit, Raden Wijaya, zou hierbij geproclameerd zijn tot 'de Erlangga van zijn tijdvak' (einde 13e/begin 14e eeuw van de Çāka jaartelling).

Op 20 september 1971 ging Berg met emeritaat, na gedurende 42 jaren het hoogleraarsambt aan de Leidse Universiteit te hebben bekleed.

In 1969, 3 jaar voor zijn emeritaat, publiceerde hij het eerste deel van wat zijn laatste en grootste boek zou worden: *Māyā's hemelvaart in het Javaanse Buddhisme*, met als ondertitel 'Lalitawistara traditie op Java'. Aanknopen bij het betoog van 'De vijfvoudige Buddha', stelt Berg vast dat het in de *Nāgarakertāgama* verwerkte verhaal over de jeugdijaren van de derde Buddha-koning, Rājasanagara, alias Hayam Wuruk (1350-1389,

samenvallend met de bloeiperiode van het rijk Majapahit), in wezen een Lalitawistara-verhaal is, d.w.z. een verhaal handelend over het leven van de Buddha Çâkyamuni vanaf het moment dat hij in de hemel zijn intentie bekendmaakt om naar de aarde af te dalen voor zijn laatste incarnatie als menselijk wezen, tot het ogenblik waarop hij bij zijn eerste predicatie in Benares het wiel van de Wet (*dharma-cakra*) in beweging zet. Het Lalitawistara-verhaal is derhalve met de theorie van de Vijfvoudige Buddha te beschouwen als het mythische thema van de Nâgarakertâgama (vgl. *Mâyâ's Hemelvaart* I:87).

Het tweede deel van het boek verscheen in 1980. Het handelt over het grote offerfeest van 1284 Çâka (1362 A.D.) dat, heel centraal in de tekst, beschreven wordt in Nâgarakertâgama hoofdstuk 9. Dit offerfeest werd gegeven in het 12e jaar van Râjasanagara's regering ter ere van diens grootmoeder, de gemalin van koning Kertarâjasa (alias Raden Wijaya, de stichter van het rijk Majapahit), die zich als non had teruggetrokken in een Buddhistisch klooster. Indien de Nâgarakertâgama beschouwd mag worden als een Indonesische variant op de Lalitawistara, kan deze vrouw in verband gebracht worden met Mâyâ, de moeder van de Buddha Gautama, die uit de hemel naar de aarde afgedaald om haar dood gewaande zoon te bewenen, een ontmoeting met hem heeft en daarna weer ten hemel vaart.

Aan het derde deel van dit grote boek heeft Berg gewerkt tot aan zijn overlijden. Hoewel het nagenoeg voltooid was, bood hij het niet aan voor publicatie. Enerzijds waren de gepresenteerde theorie en de ter ondersteuning hiervan gevoerde argumentatie intussen zo gecompliceerd geworden dat afronding inderdaad moeilijker werd, anderzijds kon hij emotioneel moeilijk afscheid nemen van dit laatste boek en neigde daardoor tot steeds genuanceerder bewijsvoering. Daar komt nog bij dat Bergs huiselijk leven gedurende het laatste deel van zijn leven ingrijpende veranderingen onderging, waardoor hij niet meer op gezette wijze aan het werk kon blijven zoals voorheen. In 1972 werd Mevrouw Berg ongeneeslijk ziek en kreeg tot aan haar overlijden in 1978 in steeds toenemende mate behoefte aan verzorging en verpleegkundige hulp. Bergs eigen gezondheid was tot 1988 redelijk, maar hij had te kampen met de omstandigheid dat hij aan één oog blind werd en het andere oog niet mocht overspannen. Bij een ongelukkige val liep hij in 1988 een heupfractuur op, die hem gedeeltelijk invalide maakte. Hij bleef echter wonen in zijn zonnige flat in Leiden-Zuid en bleef ook tot het laatste toe actief met zijn boek bezig, aanvullend en verbeterend waar hij daartoe aanleiding zag. Op 25 juni 1990 overleed hij, omringd door kinderen en kleinkinderen. Met hem verloor de Leidse Indonesianistiek een eminent geleerde, die tot aan zijn dood met de grootste toewijding zijn vak is blijven beoefenen.

Leiden, 2 maart 1990.